

Статья посвящена дискуссионному вопросу лингвистики — явлению вариантности слова. Выделены критерии идентификации лексических вариантов, рассмотрена соотнесенность вариантности слова со смежными языковыми явлениями: синонимией, паронимией, полисемией, омонимией. Предлагается различать лексическую вариантность как более узкое понятие лексического уровня и межуровневую категорию номинативной вариантности.

Ключевые слова: вариантность, варианты, варианты слова, лексическая вариантность, номинативная вариантность, синонимия, паронимия, полисемия, омонимия, языковая норма, лексическая норма.

The article is devoted to the controversial linguistic phenomenon of lexical variance. The paper highlights criteria for identifying lexical variants, examined the correlation variance with the related linguistic phenomena (synonyms, paronyms, polysemy, homonymy). That distinguishes lexical variation as a narrower concept of lexical system and nominative variation as a wider category of it.

Key words: variation, variants, variants of words, lexical variation, nominative variation, synonyms, paronyms, polysemy, homonymy, lingual norm, lexical norm.

УДК 81-11/13'06

**Зуєва В.І.,
Зуєв В.М.**

МОВА: ЧЕРЕЗ СТРУКТУРУ – ДО ПРОЦЕСУ

У статті мова розглядається в контексті трансформації її концептуальних досліджень у логіці, аналітичній філософії та лінгвістиці.

Ключові слова: мова, аналітична філософія, лінгвістика, структурна лінгвістика.

Динамізм сучасних соціальних процесів призводить до інтенсивного обміну інформацією між людьми в різних царинах життя, поглиблює й урізноманітнює їх спілкування, прискорює творчі пошуки. Тому важливе місце в сучасних наукових та філософських дослідженнях посідають питання свідомості, мови, розуміння тощо. Розв'язання цих і пов'язаних з ними розмаїтих проблем передбачає не тільки осмислення мови як особливої реальності, продукту та інструменту людської діяльності, але й як «простору думки», «носія знання», «оселі людського духу» та ін.

Розуміння поняття мови формувалося здавна, але й сьогодні відтворені в ньому ознаки виявляються невичерпними. Незважаючи на широкий спектр значень, мова – це одночасно і певний клас знакових систем, і етнічна («ідіоетнічна») мова як реально наявна знакова система, яка

використовується у визначений час у конкретному суспільстві та на певній території. Загалом, можна виокремити різні тлумачення мови, вживані в логіці, семіотиці, лінгвістиці, філософії. Щодо останньої, то значний внесок у розгляд мови зробили представники аналітичної філософії, філософської герменевтики, феноменології, структуралізму тощо. В їх дослідженнях мова розглядається не тільки як онтологічний чинник свідомості і засіб спілкування, але й під оглядом її структури та конструктивних механізмів функціонування і зв'язку з реальністю.

Однак щонайперше мову усталено кваліфікувати як систему об'єктивно існуючих, соціально закріплених знаків, які узалежнюють у поняттях їх смислове і предметне значення. У такому контексті мова є, наприклад, предметом дослідження логіки, а також ілюстрацією її семіотичного підґрунтя. Адже саме в логіці знак розглядається передусім як певний матеріальний об'єкт, який сприймається чуттєво і в пізнанні використовується для зберігання, закріплення, перетворення та передавання інформації. Заразом загальні властивості знаків, їх види, закономірності будови знакових систем, незалежні від їхнього конкретного змісту, способи інтерпретації знаків вивчає семіотика як наука про різні системи знаків, що використовуються для передачі інформації. Семантико-синтаксичний підхід розкриває перед логікою широкий простір для теоретичного аналізу й синтезу різних мовних структур. Заразом логіка спирається на інтерпретовані логічні числення, насамперед на формалізовану мову класичної логіки висловлювань і класичної логіки предикатів. Зокрема, в сучасній логіці широко використовується мова логіки висловлювань, яка формулюється алфавітом і визначенням формули та призначена для розгляду логічної структури складних висловлювань. Використовуючи знакові засоби мови логіки висловлювань і мови логіки предикатів, можна формалізувати дескриптивні висловлювання природної мови, а саме замінити їх формулами, які в чітко відтворюють логічну форму таких висловлювань.

Л. Вітгенштайн у праці «Tractatus Logico-Philosophicus» обґрунтував думку про структурну спорідненість висловлювання, опису і світу. З огляду на це, вважав він, можна побудувати ідеальну структуру, яка є спільною для висловлювання і світу. Реалізувати це завдання можна за допомогою аналізу мови. І хоча виразнені повсякденною мовою висловлювання здаються простими, насправді вони виявляються часто складеними з простих, атомарних висловлювань. Істинність або хибність атомарних висловлювань визначає валідні значення утворених з них складних висловлювань. Своєю чергою смисл складних висловлювань визначається через смисл їх елементів. А смисл атомарного висловлювання – це функція його елементів. Встановити

смісл складних висловлювань можна, побудувавши для них таблиці істинності. Отже, з огляду на істину смисл таких висловлювань не залежить від їх фактичної цінності. Оскільки наділені смислом елементи простих висловлювань – суб'єкт і предикат – мають безпосереднє відношення до світу, структура простого висловлювання має відповідати структурі світу, а підпорядкування імені світу репрезентує те, що є значенням. «Фактично йдеться про те, що значення логічних імен – це простий предмет. Тобто предмет і є значенням. Важливим пунктом цієї частини теорії спільної структури є потреба в простих, непіддаваних аналізу предметах, які відображають відношення між мовою і світом. Ці прості предмети мають бути нерозкладаними. Вони – субстанція світу. Лише так можна звести засаду для певності мови. Простий предмет – це той репер, до якого може відсилати людина щоразу, коли твердить про факти. Вітгенштайн лишає нез'ясованою природу простих предметів. Він обмежується постулатом: прості предмети мають існувати, адже ми можемо сказати щось хибне, але таке, що має смисл і відсилає до уявлення про те, як воно не є насправді» [9, с. 64].

Крім того, вважаючи, що завдяки притаманній їм структурі імена пов'язують мову зі світом, Л. Вітгенштайн не звернув увагу на те, що вони не є єдиним елементом такого зв'язку. Адже імена мають значення тільки в структурі висловлювань, а предмети можуть існувати лише в зв'язку з фактами. Форма імені визначає його логіко-синтаксичні категорії і способи, в які це ім'я може складати оформлені висловлювання. Як спосіб у вираженні змісту форма предмета визначає спосіб його існування у світі й відтворюється онтологічною категорією. А зв'язок імен у реченні – це можливий зв'язок предметів і стану справ. Водночас можливі зв'язки предметів визначають межі будь-якого можливого світу. Тому сукупність елементарних висловлювань описує будь-який можливий світ. «Тобто, коли предмети, про які йдеться в елементарному реченні, упорядковано так, як це описано в цьому реченні, то таке висловлювання істинне. Вся сукупність істинних елементарних висловлювань становить повний опис світу. Тож світ – це така сукупність фактів, які можна описати засобами мови» [9, с. 65].

Отже, в образі структури мову як порівняно самостійну систему зв'язків елементів, які утворюють одноцілість, можна вважати ідеальним об'єктом логіки. Побіжно структурно-системний аналіз мови виявився актуальним не тільки в її логічних, але й лінгвістичних дослідженнях. «Цей образ мови розглядали польсько-російський лінгвіст І.-О. Бодуен де Куртене і Ф. де Сосюр, але найповніше його розкрито в концепціях учених данської школи лінгвістики (Копенгагенського лінгвістичного осередку):

Л. Єльмслева, В. Брьондаля, Х. Ульдаля та ін. На їхню думку, мова є універсальною системою, яка має нежорстко детермінований характер (потенційний, статистичний), що дає змогу створити алгебраїчні її описи. Мова пов'язана з конкретними соціальними колективами людей, а в свідомості кожної конкретної особистості – з нейрофізіологічними процесами. Всередині мови основним системоутворчим принципом вважається елементарна мовна опозиція – бінарна структура» [3].

Але в логіці й лінгвістиці використовуються різні принципи ідеалізації мови. Головне, що їх розрізняє під цим оглядом, полягає в тому, що предмет дослідження в лінгвістиці – природні мови, тоді як логіка зацікавлена у вивченні формальних мов. «Відносна простота мов, що вивчаються логіками, дозволяє їм з'ясувати структури цих мов більш чітко, ніж це досяжно для лінгвістів, котрі аналізують виключно складні природні мови. З огляду на те, що мови, які вивчаються логіками, використовують стосунки, скопійовані з природних мов, логіки здатні зробити істотний внесок у загальну теорію мови. Ймовірно, результати аналізу, зробленого логіками, не можуть бути застосовні *simpliciter* емпірично до цих природних мов, а їх дослідження, котрі ігнорують деякі характерні особливості природних мов, потребують істотних виправлень, якщо вони претендують на опис природних мов. Ситуація тут подібна до тієї, яка має місце у фізиці: фізик також формулює теореми для ідеально спрощених випадків, які не відбуваються в природі загалом – він визначає закони для ідеальних газів, ідеальних рідин, повідомляє про рух за відсутності тертя тощо... Тому мови, що аналізуються логіками, можуть бути розглянуті як ідеалізація природних мов» [7]. Отже, згідно з таким поглядом логіка застосовує метод ідеалізації, а лінгвістика емпірично описує природні мови, не використовуючи зазначеного методу.

Дотепер поглиблює наявну розбіжність у підходах під час дослідження мови в логіці й лінгвістиці також і те, що представники цих наук по-різному тлумачать поняття знака. Як наголошував Л. Єльмслев, логіки не намагаються зрозуміти двоаспектності лінгвістичного знака, що складається зі змісту й виразу, кожен з яких може бути підданий суто структурному аналізу. Так само логіки нехтують вивченням комутації як такого фундаментального відношення, яке є ключовим для розуміння мови в лінгвістиці [6]. Проте й лінгвісти часто-густо не надають особливого значення напрацюванням логіків і звертають погляди переважно на досягнення математиків, кібернетиків та представників теорії інформації. Їх більше цікавлять методи транскрипції, аніж аксіоматичні прийоми, і тому вони здебільшого намагаються лише використати деякі сучасні технічні досягнення. Водночас «більше користі дало б імовірне застосування в

лінгвістиці певних операцій символічної логіки. Логік досліджує умови істинності, яким мають задовольняти висловлювання там, де йдеться про науку. Він відкидає «звичайну» мову як неоднозначну, непевну й хистку й хоче створити цілком символічну мову. Але об'єктом вивчення лінгвіста є саме ця «звичайна» мова, що її він бере як даність і досліджує її реальну структуру. Цікаво було б, аналізуючи лінгвістичні класи всіх рівнів, що їх він виділяє, спробувати застосувати інструментарій, створений логікою множин, і подивитися, чи можна між цими класами встановити такі відношення, які були б виправдані з погляду логічної символіки. Тоді принаймні можна було б дістати певне уявлення про те, якого типу логіка лежить в основі організації мови, побачити, чи є різниця між типами відношень, властивих звичайній мові, й тими, які характеризують мову наукового опису, або, а інших термінах, у яких стосунках перебувають мова дії і мова мислення. Не досить буде констатувати, що одна з них транскрибується в символічних знаках, а друга не транскрибується безпосередньо; залишається той факт, що обидві вони походять із одного джерела і включають одні й ті самі базові елементи. Сама мова ставить цю проблему» [4, с. 443].

Отже, віддаючи належне прагненням логіків і філософів розробити ідеальну мову, яка б чітко й несуперечливо пояснювала все, що відбувається у світі, лінгвісти намагаються зосередитися переважно на вивченні природної мови. Бо саме її вони визнають засадничою і більш значущою порівняно з будь-якою ідеальною мовою, котра істотно збіднює розуміння явищ та процесів реальної дійсності.

Різниця в підходах до розгляду мови в логіці й лінгвістиці зумовила і розбіжність у методах, які використовуються в дослідженнях учених. Спочатку під впливом досягнень логіки в лінгвістиці використовувався метод логічного аналізу мови шляхом її побудови в чітку формалізовану систему. Але, щоб отримати таку формалізовану мову, потрібно було застосувати метод редукції – звести засоби буденної мови до їх формальних еквівалентів. З огляду на це Б. Расел під час логічного аналізу мови застосовував метод деривації, за допомогою якого можна було уникнути парадоксів формальних систем. А Л. Вітгенштайн для розподілу висловлювань про дійсність від логічних висловлювань пропонував використовувати метод демаркації.

Проте, завдяки дослідженням Дж. Остіна, Г. Райла, П. Стросона, Дж. Сірла та ін. широкого застосування набув метод лінгвістичного аналізу мови. Спочатку він застосовувався переважно щодо розгляду формальних мовних виразів, їх детального членування, пошуку відповідних зв'язків, механізмів взаємного впливу, побудови схем та узагальнень. Але згодом за

допомогою цього методу вдалося розглянути і сферу застосування природної мови. «Метод лінгвістичного аналізу мав прояснити, що означають слова буденної мови, за яких умов здійснюється їхнє коректне вживання, як їхнє значення залежить від позамовних факторів (контексту)» [14, с. 136].

З метою розв'язання цих проблем у межах лінгвістичного аналізу Л. Вітгенштайном застосовувався метод мовних ігор. Своєю чергою Дж. Остіном був запропонований метод мовленнєвих актів, а Дж. Сірлом і Д. Вандервекеном – метод контекстуального аналізу. Зокрема, метод мовних ігор дозволив розглянути процедури утворення значення як деякого процесу, який відбувається шляхом навчання внаслідок слідування правилам певної гри. Отож, виникла можливість репрезентувати будь-яку систему знання як систему певних мовних ігор. Застосування методу мовленнєвих актів дозволило розглянути висловлювання не тільки з погляду їх суб'єктно-предикатної структури, але й з огляду на їх формальне вираження (локуцію), мету (іллокуцію) та результат (перлокуцію). А використання методу контекстуального аналізу дозволило дослідити і власне контекст, в якому шляхом вимовляння здійснюється певний мовленнєвий акт, і елементи контексту, до яких належать той, хто говорить, той, хто слухає, час, місце й світ вимовляння (безпосередні характеристики, пов'язані із здійсненням мовленнєвого акту). Заразом «у сучасній аналітичній філософії, крім уже згадуваних традиційних методів, активно застосовують такі методи, як ментальний експеримент, екстраполяцію, концептуальний аналіз, конвергенцію. Розширення виражальних можливостей аналітичного методу мало на меті покращення результатів філософських досліджень, зокрема, й у площині проблеми свідомості» [14, с. 137].

Лінгвістичний поворот у пошуку шляхів для подальшого розвитку філософії мови відбувся завдяки розвідкам видатних логіків і математиків Г. Фреге, Б. Расела, Л. Вітгенштайна, Р. Карнапа та ін. І «якщо на засадах логічного позитивізму були створені праці з сучасної логіки, то на підставі лінгвістичної філософії сформувалася дослідницька програма теоретичної лінгвістики. В цьому виявилася одна з важливих функцій філософії – постановка і первинне опрацювання нових проблем з подальшою їх передачею науці. Важливі філософські досягнення аналітичної філософії ХХ століття – осмислення тісного зв'язку людського досвіду з мовною комунікацією, схемами мови, нове розуміння на цьому підґрунті специфіки філософської думки, філософських проблем» [8].

Отже, як предмет аналітичній філософії мова спочатку розглядалася крізь призму структурного підходу, який стимулював побудову логічного синтаксису. Вважалося, що саме останній має забезпечити чіткий опис і

розуміння емпіричної дійсності. Під цим оглядом особлива увага одночасно приділялася вивченню живих мов. Унаслідок такої зміни пізнавальних спрямувань розгортався аналіз мови з метою виявлення структури думки, досягнення виразного співвіднесення мови й реальності, чіткого розмежування значущих і порожніх висловлювань, осмислених і безглузких фраз, фактів уживання мови в різних контекстах, прагматики мовлення тощо. Загалом, «у дуже схематичному плані можна сказати, що філософи першої генерації насамперед цікавилися синтаксичним аспектом мови, другої – прагматичним аспектом, і третьої – аспектом семантичним; інакше можна було б сказати, що філософи першої генерації віддавали перевагу логіці, приділяючи менше уваги природним мовам, другої – передусім вивчали мову повсякденну й оберталися спиною до логіки, а філософи третьої генерації нині намагаються логічно формалізувати природні мови (з ризиком пожертвувати задля цього єдністю логіки)» [13, с. 447].

Варто згадати з цього приводу й еволюцію поглядів Л. Вітгенштайна, який, створюючи концепцію «мовної гри», усвідомив неможливість розгляду мови з позиції «безособової репрезентації світу». У пізній період власної творчості філософ відкинув можливість побудови ідеальної мови і піддав сумніву тезу про неадекватність буденної мови для науки. Він не погоджувався з тим, що штучно сконструйована мова науки описує факти в чітко визначений спосіб. А тому запропонував оригінальний аналітико-філософський підхід до осмислення природи мови, який насамперед орієнтувався на виявлення її семантичних і прагматичних аспектів. Адже «мовна гра», на його думку, є особливою діяльністю, на підставі якої за допомогою множини висловлювань шляхом ствердження або заперечення описуються ознаки та властивості предметів. «В наших міркуваннях, – наголошував Л. Вітгенштайн, – не може бути нічого гіпотетичного. Всяке пояснення повинне зникнути, а його місце має заступити тільки опис. А той опис отримує своє світло, тобто, свою мету, від філософських проблем. Вони, звичайно, не емпіричні, їх розв'язують через ознайомлення з функціонуванням нашої мови, а саме: через ознайомлення з її функціонуванням всупереч нашій схильності розуміти його хибно. Проблеми розв'язують не через нагромадження нового досвіду, а через зіставлення давно відомого. Філософія є боротьбою проти запаморочення нашого розуму засобами нашої мови» [5, с. 137].

Саме тому, відкинувши традиційну метафізику, представники аналітичної філософії в подальшому зосередили основну увагу на вивченні повсякденного мовлення та природних мов. Зокрема, Г. Райл здійснив не тільки глибокий аналіз логічних можливостей застосування ментальних

понять, але й розглянув тісну співзалежність ментальних процесів, поведінки людини і мовних засобів їх прояву. З його погляду, запроваджене Б. Раселом «розрізнення між істинністю і хибністю, з одного боку, і безглуздістю – з другого» [12] дозволило зрозуміти природу сучасного наукового пізнання й філософського осягнення світу. Як з'ясувалося, наукове дослідження орієнтоване розбіжністю між істинним і хибним знанням, а філософське – між сенсом і нісенітницею. До виникнення останньої часто призводять оманливі «підказки» мови. З метою їх виявлення та уникнення треба навчитися переформулювати пропозиції таким чином, щоб уміти чітко виявляти «форму фактів, яку досліджує філософія» [12]. Адже її, на відміну від лінгвістики, в мові цікавить не вживання слів, а те, як і для чого, використовується мова. Як застерігав Дж. Остін, «можна справді твердити, що ми послуговуємося мовою для наших досліджень, що ми використовуємо її в більшості випадків. Принаймні я роблю саме так... Ми звичайно починаємо з того – і саме в цьому, я сказав би, специфіка нашого підходу, – що запитуємо себе, за яких обставин застосували б ми кожен вираз із тих, що їх ми інвентаризували. Ми маємо перед собою повний, але хаотичний список виразів усякого виду. В яких випадках ми використаємо той чи той? Іншими словами, багатство виразів, якими постачає нас мова, допомагає нам звернути свою увагу на розмаїття та багатство практичного досвіду. Мова править нам за посередника, який допомагає спостерігати живі явища, з яких складається наш досвід і які ми, без нього, навряд чи помітили б» [10, с. 460]. Тому, на думку Дж. Остіна, аналітична філософія повинна мати справу зі словами, щоб краще зрозуміти світ. А реальними засобами його пізнання є вивчення мови і смислу висловлювань. Загалом, висловлювання, на його думку, – це конвенціалізована учасниками комунікації мовленнєва дія. Вона спрямована не тільки на те що, коли і як мовиться, але й розгортає наміри, переконання, уявлення, сподівання, надії суб'єктів, а отже, пов'язується ними з власною мовленнєвою поведінкою.

Запропонований Дж. Остіном і його послідовниками аналіз мови в контексті її тісного зв'язку з мовленням, із його якісною специфікою визначили не тільки подальше розгортання в лінгвістиці концепцій мовленнєвої діяльності. Як застерігає Д. Левіс, для новітніх поглядів на комунікативно-прагматичне мовознавство недостатньо знань про мову. Тому воно спрямоване на розуміння і розгляд комунікативних процесів, у яких враховуються такі чинники, як час і місце розгортання комунікативного акту, вік і соціальний статус його учасників, наміри і мотиви мовних дій тощо. Занурений у ці процеси суб'єкт мовного спілкування має бути предметом уваги комунікативно-прагматичного мовознавства. Оскільки під час

комунікації люди потребують координації спілкування, між ними має встановлюватися консенсус. Отже, всі індивідуальні цілі мовленнєвої діяльності можуть бути реалізованими лише тоді, коли між учасниками інтеракції запановує консенсус на фоні адекватних інтересів, спільного знання та взаємних очікувань [18, с. 53]. Консенсус, своєю чергою зазначає Ю. Габермас, «супроводжує діяльність, стосується як запропонованого змісту висловлювань, так і *думок*, намірів; як інтерсуб'єктивно значущих взаємно очікуваних вчинків, що супроводжують наші висловлювання, так і *норм*» [15, с. 85].

Крім того, людина повсякчас послуговується різними механізмами опанування мовою і притаманними їй свідомості не тільки логічними, але й лінгвістичними структурами. Вони функціонують, за Н. Хомським, як неявні форми, які утворюють своєрідну органічну єдність, пов'язуючи між собою базові елементи мови та організовуючи всі їх конкретні потенційно нескінченні прояви. Таке абстрактне порівняння лінгвістичних і ментальних процесів свідчить про те, що мови є найкращим дзеркалом людського духу. «Коротше кажучи, засвоєння мови – це зростання і визрівання порівняно незмінних здібностей у відповідних для цього зовнішніх умовах. Форма засвоєваної мови значною мірою обумовлена внутрішніми факторами. Дитина здатна вивчити будь-яку мову лише тому, що існує фундаментальна відповідність між усіма людськими мовами, тому що «людина всюди однакова» [17, с. 131].

У контексті подібних міркувань Н. Хомський висловив думку про наявність самостійних законів синтаксичних структур. Проте практично нескінченна мінливість реальних варіантів висловлювань, з його погляду, значною мірою ускладнює їх науковий опис і виявлення тих законів, які могли б не лише увиразнити таку мінливість, але й передбачити її. Пошук шляхів подолання цих ускладнень призвів до створення генеративної граматики – одного з основних напрямів сучасної лінгвістики. «Під генеративною граматиною, – писав Хомський, – я розумію просто систему правил, яка експліцитним і певним чином приписує реченням структурні описи. Напевно, кожен мовець опанував генеративною граматиною, яка відображає знання ним власної мови. Це не свідченням, що він усвідомлює правила граматики, або що він спроможний їх усвідомити, або що його судження щодо інтуїтивного знання мови є правильними. Будь-яка цікава генеративна граматика буде мати справу, здебільшого, з процесами мислення, що значною мірою перебувають за межами реального або, навіть, потенційного усвідомлення; до того ж, цілком зрозуміло, що думки і судження мовця щодо його поведінки та його компетенції можуть бути

помилковими. Отже, генеративна граматика намагається чітко визначити, що мовець дійсно знає, а не те, що він може розповісти про своє знання. Аналогічно теорія візуального сприйняття намагається пояснити, як саме людина дійсно бачить і які механізми визначають це явище, а не твердження про те, що і як вона бачить, хоча ці твердження можуть бути корисними і, власне кажучи, незаперечними доказами для такої теорії» [16, с. 12-13].

Під цим оглядом актуальним виявився подальший пошук більш глибоких синтаксичних і семантичних структур вираження думки. Тому останнім часом у лінгвістиці звертається увага на необхідність повернення в мову і мовлення суб'єкта як психосоціального мовця, діалогічна природа якого, виявляється через розмовні відношення. Як наголошує К. Ажеж, цікавитися мовою нині – це насамперед звертати увагу на людину, яка застосовує її під час спілкування, в діалозі. Однак наявні лінгвістичні концепції мови й мовлення мало зважають на їх соціальний, культурний та історичний виміри. Отож, в новітніх лінгвістичних теоріях необхідно концептуалізувати суб'єкта як психосоціального мовця. «Ми вступаємо на вельми нетвердий ґрунт, як тільки починаємо постулювати існування понятійних категорій, не піклуючись про те, щоб виявити в матеріальності мовної тканини хоч якісь сліди, здатні послужити їх орієнтирами і гарантами. Бажаючи врахувати всі чинники формування смислу, і ті, що кодуються, і ті, що не кодуються, ми натрапляємо на апорію універсального знання, підтриманого безмежною здатністю до пророцтва... Пізнати можна лише скінченне, і не можна допустити, щоб територія лінгвістики була затоплена океаном домислів, які не спираються на форми. Єдиний місток між семантикою і прагматикою в її широкому розумінні, якою варто зайнятися і лінгвістам, це власне суб'єкт, що мовить, продукує і тлумачить смисли в конкретному соціальному оточенні, котре утворює його природне середовище. У цьому середовищі його і слід розглядати» [1, с. 221].

Звернення лінгвістів до психологічних, соціальних, прагматичних, контекстних, ситуативних та інших чинників уживання мови є не випадковим. Методологічно воно закорінене в діяльнісному підході до тлумачення активності суб'єкта і відтворене в концепціях дискурсивного аналізу й теорії дискурсу, динамічній теорії тексту, комунікативному синтаксисі, теорії і типології мовлення, теорії функціональних стилів, соціолінгвістиці й психолінгвістиці та інших напрямках наукових досліджень. Сучасна лінгвістична прагматика, застерігає Ф. Бацевич, охоплює комплекс проблем, пов'язаних із суб'єктом і адресатом мовлення, співвідношеннями між учасниками спілкування, специфікою каналів комунікації, зворотнім зв'язком та іншими аспектами міжособистісного, групового і масового

спілкування. «Важливою специфікою лінгвістичної прагматики слід уважати її тісні зв'язки з низкою гуманітарних сфер знання, передусім з комунікативною лінгвістикою, семантикою й синтаксисом природної мови, соціолінгвістикою, психолінгвістикою, етнолінгвістикою, лінгвосеміотикою та ін. А це, в свою чергу, означає, що її термінополе є неоднорідним, таким, що перетинається із термінополями різних наук. Звідси, як зазначають дослідники, – складність визначення проблемного поля та найважливішої дослідницької одиниці» [2, с. 252].

Поряд із розвідками лінгвістичної прагматики розгортаються дослідження когнітивної і комунікативної лінгвістики. Зокрема, розглядаючи функціонування мови як процес пізнавальної діяльності, когнітивна лінгвістика намагається виокремити й розробити загальний когнітивний механізм репрезентації і трансформації різної інформації про світ на знакових засадах. З огляду на це концептуальні погляди представників когнітивної лінгвістики тісно узалежені з досягненнями когнітивної психології, теорії штучного інтелекту, породження і сприйняття мовлення, а також із різними типами семантик, семіотикою тощо [11, с. 10-13]. А ось у вченнях комунікативної лінгвістики звертається увага на те, що мовні символи виконують не тільки когнітивну, але й комунікативну функції. Надаючи перевагу комунікативним аспектам знакових систем, речники комунікативної лінгвістики намагаються одночасно опанувати субстратні, субстанційні та функціональні засади комунікації. Як своєрідний синтез ідей різних учень про мову, комунікативна лінгвістика на початку ХХІ ст. постає одним із засадничих спрямувань новітніх мовознавчих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажеж К. Человек говорящий. Вклад лингвистики в гуманитарные науки / К. Ажеж. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 304 с.
2. Бацевич Ф. Проблеми та термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики [Текст] / Ф. Бацевич // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: «Проблеми української термінології». – Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2008. – Вип. 620. – С. 250-253.
3. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень: підручник [Електронний ресурс] / Ф.С. Бацевич. – Режим доступу. – <http://academia-rc.com.ua/product/146>
4. Бенвеніст Е. Проблеми загальної лінгвістики / Е. Бенвеніст // Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки. – К.: Основи, 1998. – С. 442-443.
5. Вітгенштайн Л. Філософські дослідження / Л. Вітгенштайн // Tractatus Logico-Philosophicus. Філософські дослідження. – К.: Основи, 1995. – С. 87-309.
6. Ельмслев Л. Метод структурного аналізу в лінгвістическім [Електронний ресурс] / Л. Ельмслев // Режим доступу. – http://project.phil.spbu.ru/lib/data/ru/hjelmslev/strukt_metod.html

7. Канке В.А. Философия языка на фоне развития философии [Электронный ресурс] / В.А. Канке // Электронный учебник по философии. – М., 2005. – Режим доступа. – <http://istina.rin.ru/philosophy/text/1386-1.html>
8. Козлова М.С. Аналитическая философия [Электронный ресурс] / М.С. Козлова // Новая философская энциклопедия. – Режим доступа. – <http://terme.ru/dictionary/879/word/analiticheskaja-filosofija>.
9. Мінаков М.А. Теорія пізнання і аналітична філософія / М.А. Мінаков // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури. – 2004. – № 44. – С. 60-69.
10. Остин Д. Виступ у загальній дискусії / Д. Остин // Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки. – К.: Основи, 1998. – С. 459-461.
11. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с.
12. Райл Г. Понятие сознания [Электронный ресурс] / Г. Райл. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/railg01/index.htm>
13. Росі Ж.-Ж. Аналітична філософія / Ж.-Ж. Росі // Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки. – К.: Основи, 1998. – С. 446-447.
14. Синиця А. Традиційна і сучасна аналітична філософія з погляду компаративістики / А. Синиця // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. – 2013. – Вип. 16. – С. 135-142.
15. Хабермас Ю. Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації / Ю. Хабермас // Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1995. – С. 84-90.
16. Хомский Н. Аспекты теории синтаксиса / Н. Хомский; [Пер. с англ. В.А. Звегинцева]. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1972. – 259 с.
17. Хомский Н. Картезианская лингвистика. Глава из истории рационалистической мысли: Пер. с англ. / Предисл. Б.П. Нарумова / Н. Хомский. – М.: КомКнига, 2005. – 232 с.
18. Lewis, D. Convention. A philosophical study / D. Lewis. – Cambridge etc., 1969. – 350 p.

В статье язык рассматривается в контексте трансформации его концептуальных исследований в логике, аналитической философии и лингвистике.

Ключевые слова: язык, аналитическая философия, лингвистика, структурная лингвистика.

In the article a language is examined in the context of the transformation of the conceptual research in logic, analytical philosophy and linguistics.

Keywords: language, analytical philosophy, linguistics, structural linguistics.